

The Inauguration of Psalm 30 into the daily liturgy?

1. תהילים ל'

- (א) [מזמור: שיר-תְּנַכַּת הַבַּיִת לְדָוִד.]¹
(ב) אָרוּמְמָה יְקוּק, בִּי דְלִיתָנִי; וְלֹא-שִׁמְחָתָ אֲבִי לִי.
(ג) יְקוּק אֱלֹהֵי – שְׁוַעֲתֵי אֱלֹהֵי, וַתִּרְפְּאֵנִי.
(ד) יְקוּק – הֶעֱלִיתָ מִן-שָׂאוֹל נַפְשִׁי; חַיִּיתָנִי, כַּתִּיב מִיּוֹרְדֵי- [קרי: מִיְרְדֵי-] בּוֹר.
(ה) זָמְרוּ לִיקוּק תְּסִידֵי; וְהוֹדוּ, לְזִכָּר קִדְשׁוֹ.
(ו) בִּי רָגַע, בְּאֶפֶס – חַיִּים בְּרַצוֹנֹו: בְּעָרְב, יָלִין בְּכִי; וְלִבְקָר רָנָה.
(ז) וְאֲנִי, אֶמְרָתִי בְשִׁלְוֵי – בַּל-אֶמוּט לְעוֹלָם.
(ח) יְקוּק – בְּרַצוֹנָה, הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרֵי-עֹז: הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ; הֵייתִי נִבְהָל.
(ט) אֱלֹהֵי יְקוּק אֶקְרָא; וְאֶל-אֲדֹנָי, אֶתְחַנֵּן.
(י) מֵה-בְּצַעַע בְּדָמַי, בְּרַדְתִּי אֶל-שִׁחַת: הַיּוֹדֵךְ עֶפֶר; הַגִּידֵךְ אֶמְתָּךְ.
(יא) שְׁמַע-יְקוּק וְחַנּוּנִי; יְקוּק, הִנֵּה-עֵזֶר לִי.
(יב) הִפְכָתָ מִסְפְּדִי, לְמַחֹל לִי: פִּתְחָתָ שְׂקִי; וַתִּאֲזָרְנִי שְׂמֹחָה.
(יג) לְמַעַן, יִזְמְרָךְ כְּבוֹד – וְלֹא יִדָּם: יְקוּק אֱלֹהֵי, לְעוֹלָם אֲוִדְךָ.

2. מדרש תהילים (בובר) - מזמור ל:ג

אמר ר' יוחנן בשעה שהזקן יושב ודורש, ואומר כך אמר פלוני, שפתותיו דובבות בקבר ורוחשות, שנאמר וחכך כיון הטוב וגו' דובב שפתי ישנים (שה"ש = שיר השירים = ז:י), מהו דובב שפתי ישנים, ששפתותיהם דובבות בקבר ככומר של ענבים, לכך ירננו על משכבותם, כך אמר דוד אגורה באהלך עולמים (תהלים סא:ה), וכי עלה בדעתו של דוד שהוא חי לעולמים, מהו עולמים, אמר ר' יהודה שיהו אומרים מזמורות שלו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אמר ליה הקב"ה אף על פי שאתה מת, אין שמך זו מביתי לעולמים, אלא על כל קרבן וקרבן אומרים שירה על שמך מזמור לדוד, ולא עוד אלא הואיל ואתה חשבת לבנות בית המקדש, אף על פי ששלמה בנך בונה אותו, על שמך אני כותבו, שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, לשלמה אין כתיב, אלא לדוד.

3. ספר אבודרהם - חנוכה

וכל שמונת ימי חנוכה אומר לאחר התפלה במקום תפלה לדוד מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. שגם כן קורין בחנוכת המשכן כל ימי חנוכה כמו שאמרנו. ובשבת שבחנוכה אומר מזמור זה אחר יושב בסתר עליון. ואם הוא ראש חדש וחנוכה קורין תחלה ברכי נפשי את ה'. ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, דתדיר ושאינו תדיר קודם כמו שאמרנו.

4. טור, או"ח סי' קלג

ובספרד נוהגין בכל יום אחר קדיש לומר מזמור הטה ה' אונך ענני וקדיש אחריו ואח"כ עלינו לשבח ובכל זמן זמן משנין המזמור לפי ענינו כגון ברכי נפשי בר"ח וכאיל תערוג על אפיקי מים בחולו של מועד ומזמור שיר חנוכת הבית בחנוכה ובפורים למנצח על אילת השחר ומנהג טוב הוא

5. מעשה רב, כלל כ"ו

הש"ץ מתחיל מברוך שאמר וא"א מזמור שיר חנוכת הבית. ולא שאר פסוקים בצבור קודם תפלה ולא אחר תפלה רק שיר של יום:

1. בכמה מנהגים, כשנראה מן המקורות להלן, לא אומרים פסוק א' בתפילה, או אומרים אותו רק בשמונת ימי החנוכה.

6. ערוך השלחן, או"ח נד:

וטעם אמירת פסוקים אלו: ד"מזמור שיר חנוכת" אמרו שלמה בשעה שהכניס הארון לבית קודש הקודשים, ולא נענה עד שהזכיר זכות דוד, כדאיתא בשבת (ל). ולפי שכל פסוקי דזמרה הם פסוקי דוד המלך, לפיכך הקדימו מקודם מזמור זה שבו נגלה צדקתו. ולכן לא הכניסוהו בתוך פסוקי דזמרה (נראה לי).

7. כף החיים נז:

...ואח"כ יאמר מזמור ארומימך ה' כי דליתני עד סופו כי כולו מדבר בענין עשרה הרוגי מלוכה כמ"ש בש' הכוונות שם. וכ"כ מ"ח שם אות ח'. ש"ץ דס"ה ע"ג. וכתב בפע"ח שם פ"ב כי מזמור ארומימך יש בו ט"ו (נ"ל שצ"ל י"ב) פסוקים וצ"א תיבות ג' הוי"ה אדני ועשר הוי"ות והכוונה לחבר י"ה עכ"ל. ולפ"ז גם בחנוכה צריך להתחיל ארומימך כמו בשאר הימים ולא יאמר פסוק הא' מזמור שיר חנוכת וכו' כמ"ש בסידורים שלא לערבב הכוונה שיהיו נוספים על צ"א תיבות. וכ"כ ש"ץ דס"ה ע"ג בשם חק"ל ססי' ל"ב יעו"ש.

8. סידור קורן אבותינו – נוסח חכמי מרוקו (קורן 2010) – עמ' 133-134

אורממך ה' - כשהיו מביאי הביכורים מגיעים לבית המקדש, היו הלויים מקבלים את פניהם במזמור זה, ושם היו מתאספים קהל רב מאוד ומקבלים פניהם בשיר תודה לשם יתברך. ואפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה, הגיע לעזרה, ודברו הלויים בשיר: "ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אובי לי" (ביכורים ג', ד). על כן בפתיחת התפילה אומרים מזמור זה, הקושר אותנו על עולי הרגל וכאילו אנו עולים מבחינה נפשית.

אם למסרת (שם, 25) - כתב הרה"צ רבי יעיש קריספין שראשי התיבות של המילים "מ"זמור" ש"יר" ח"נוכת" ה"בית הוא "שמחה" וזה תואם למה שכתב רבי יוסף משאש זצ"ל (מים חיים ב' ע"ג) שהטעם שבשמונת ימי חנוכה אנו מוסיפים את הפסוק "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" הוא: משום דמוזכרת בו מילת "חנוכה" והוי פרסומי ניסא, (ועיי"ש שהאריך להביא בזה את כל הדעות ראה עוד טעמים באם למסרת 101).

ועוד דהרי פתיחת המזמור מזכירה לנו את "חנוכת" בית המקדש. וכמה שכתב האבן עזרא שיש אומרים שצוה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון. ויש אומרים ששוררו אותו בחנוכת הבית השני "או השלישי", (עיי"ש ועיין רש"י ורד"ק). ויוצא דמה שאנו מוסיפים בימי החנוכה את הפסוק "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", הוא בכדי להוסיף שמחה בימים אלו, ומה שחוזרים לאומרו בסוף התפילה הוא משום דזהו פסוקו ושירו של יום הנאמר במקומו, וכמובא במסכת סופרים לד.

9. שו"ת מים חיים (הרב יוסף משאש) חלק ב' סימן ע"ג

עג. דלוג פ' מזמור שיר חנוכת.

עוד שאל כבודו מדוע תקנו לדלג פסוק מזמור שיר חנוכת בסדר התפלה, ומתחילין רק ארוממך

תשובה. הטעם הפשוט הנראה, שהניחו פסוק זה להתגדל בו שמונת ימי חנוכה, משום פרסומי ניסא, ואמנם ראיתי בס' תפלה, הנקרא בשם חקת עולם, דפוס ירושלים תובב"א ש' תרס"ד לפ"ק, כתב קודם מזמור זה, וזל, גם בחנוכה יתחיל ארוממך, ולא יאמר פסוק מזמור שיר חנוכת, שלמי צבור דף ס"ה ע"ג, עכ"ל, וספר ש"ץ אינו מצוי אצלי לדעת טעמו של דבר, ובדרך אפשר אני אומר, כי מארוממך ע"ס המזמור יש צ"ב תיבות, ותיבות מן שאול, חושבים אותם תיבה אחת, משאול, כי נכתבו בס' תפלה הנזכר במקף דחוקים וסמוכים, וא"כ נשארו רק צ"א תיבות כמספר הוי"ה ואדנו"ת כי הספר מלא כוונות, וגם זו ודאי בכלל, ומפני זה כתבו להזרו גם בחנוכה, כי אהבת הכוונות גברה בהם לבלתי לחוש לדלוג פסוקים ותיבות כידוע.

$$91 = \begin{matrix} \text{א} & \text{ד} & \text{נ} & \text{י} \\ 1 & 4 & 50 & 10 \end{matrix} + \begin{matrix} \text{ה} & \text{ו} & \text{ה} & \text{י} \\ 5 & 6 & 5 & 10 \end{matrix}$$

מנהג הספרדים לומר מזמור שיר חנוכה אחר מזמור אל נקמות, וכן נוהגים האשכנזים, רק הספרדים משמיטים הפסוק הראשון שבמזמור זה, ומתחילין מארוממך יי' כי דליתני ובחנוכה מתחילין מראש המזמור כנהוג. (נז)

המזמור הזה לא נמצא בשום סדור קדמון. וגם הטור השו"ע לא הזכירוהו (רק בסימן קל"ג כ' הטור לאומרו בחנוכה). ובאמת שאין שום שייכות לאומרו בכל יום. וכבר הגר"א כ' שא"א מזמור זה ולא שאר פסוקים בצבור לא קודם ולא אחר התפילה, לבד שיר של יום א"א שום מזמור (מקור הברכות בסידור ר"ע גאון דף 114). והרב פנים מאירות בח"א כתב שאין לאומרו בכדי שלא להטריח על הציבור יותר מדאי עי"ש, ולדעת בעל הגיון לב שנהגו לאומרו מימי ר' יצחק לוריא ז"ל עפ"י כתביו, ע"כ. ואני לא מצאתי כעת איפא כתב האר"י זה. שנית שאין דעתי נותה מהשערה זו, כי בסידורי אמשטרדם הקדמונים מוזכר המזמור הזה לאומרו, רק להשמיט הפ' הראשון כמו שכתבתי מפני שאין לו שייכות כו"ע לאומרו בכל יום ורק בחנוכה אומרי אותו, ועוד כי בלונדון ומשט' לא נהרו אחרי דברי האר"י כלל בשום מנהג ממנהגיו. וראיתי בסידור אוצר התפילות דף 180 שם בתיקון תפלה, כתב וז"ל אל נודע מתי תיקנוהו המזמור הזה וגו' ובסידורי הספרדים והתמנים (מלבד בשבת) איננו ועכ"פ א"א להקדים זמן אסיפתו לתוך סדר התפלה יותר מכמאה וארבעים שנת עכ"ל בזה יסלח הרב הנז' כי שגה בזה. א) כי בסדורי הספרדים נמצא בין בחול בין בשבת. ב) במ"ש רק כמאה וארבעים שנה תיקנוהו, גם בזה טעה בחשבוננו, כי בסדור היומי הנדפס מאמשטרדם בשנת ת'ה"ל' [1661] ע"י המדפיס עטיאש זאת אומרת מזה שני מאות ושבעים ואחת שנה שמה תמצא המזמור הזה ומתחיל מארוממך ה'. וגם בסידור הנקרא סדר התמיד כמנהג קארפינטראץ נדפס באוינגיון מזה מאה ושנים וששים שנה, תמצאהו המזמור הזה.

והרב ר' דוד אבודרהם כתב בדף מ"ד וז"ל וכל שמונת ימי חנוכה אומרים לאחר התפלה במקום תפלה לדוד מזמור שיר חנוכה הבית לדוד וגו' ובשבת שבחנוכה אומר מזמור זה אחר יושב בסתר, ואם הוא ראש חדש וחנוכה קורין תחילה ברכי נפשי ואח"כ מזמור שיר חנוכה דתדיר ושאינו תדיר קודם עכ"ל ומנהג הספרדי בלונדון ואמש' הוא כן. רק שגם בזמירות אחר מזמור אל נקמות אמרים אותו עם הפסוק הא' כמש"ל. ואומרים אותו בכל לילות חנוכה אחר שאמר הנרות הללו, וגו'.

ומנהג הספרדים בא"י, כתוב בתשו' ויקרא אברהם או"ח סי' כ"ט שנוהגים בעיה"ק צפת לומר מזמור שיר חנוכה בשעת הכנסת הס"ת קודם מוסף, וברכי נפשי אחר מוסף כמו בכל ר"ח, וכן אומרים בכל ר"ח בית יעקב ושיר של יום קודם מוסף אחר ובא לציון וכמנהג עיה"ק ירושלם שהובא בתשו' חסד לאברהם אלקלעי או"ח סי' כ"ז, ועי' בתשו' שמו משה או"ח סי' י"ד מ"ש על דברי השכנה"ג בסי' זה ולעיל מסי' קל"ב שהובא בבאה"ט שם סק"ז לענין קדימת מזמור שיר חנוכה לשיר של יום (עי' ארץ חיים דמ"ה:).

שוב אשוב בראש דברי כי השערתי אודות המזמור הזה שנכנס בס' תפלתינו (ונלאו האחרונים למצא טעם הדבר, עי' סדור רשב"ן ד"ח:, ובס' סדור המנהגים, וטעמם אינם ערבים לחיך), ולפע"ד כשהכניסוהו בספרי התפלות היה בכדי שיאמרוהו בחנוכה. והאחרונים, בהמשך הזמן חשבוהו שהוא אחד מכלל המזמורים הנאמרים בכל יום, ובכונה השמיטו הפ' הראשון להסיר מעליהם תלונותם כי מה לחנכת הבית בכל יום, והפלא היא כי לא תמצא בו אף רמז לחנכת הבית חוץ מהפ' הא'.